

A szerb megszállás Baranyában

1918–1921

A bácskai és a baranyai területek szerb megszállását a Baja–Pécs–Barcs vonalig az 1918. november 13-i belgrádi katonai konvenció írta elő. A szerb csapatok másnap végrehajtották az egyezményt, ami egyúttal bizonyítja, hogy már azt megelőzően is tettek ez irányban „lépéseket”. Ennek ellenére, meglepő módon, a szerbek a békekongresszión követeléseik előterjesztésekor nem kérték Pécs és egész Dél-Baranyának az államukhoz csatolását. Hogy miért nem, annak különböző magyarázatai vannak.

Az etnikai érv hiánya

Hajdú Gyula, a pécsi szociáldemokraták egyik vezető alakja, az 1919. februári pécsi és a demarkációs vonalakon inneni területeken lezajlott általános és vasutasstrájkknak tudta be az említett területek kihagyását a szerb hivatalos igényekből. A visszaemlékezéseiben leírtak szerint a szerb vezérkarifőnök-helyettes, Daniel Kalafatović ez-

redes Belgrádban 1919. március 18-án azt nyilatkozta neki, hogy a sztrájk meggyőzte őket: hiba lenne követelniük ezeket a területeket, mert *csak erőszakos eszközökkel tarthatnák fén a lakosságot*. Ezért a vezérkar javasolta kormányának, hogy utasítsa a délszláv békedelegációt: Baranyából csak a déli, szerb lakosságú csücsökre tartsanak igényt.

A jugoszlávok valóban nem kérték a területeket, ám a helyettes vezérkari főnök állítása – ha tartalmazott is részigazságokat – nem fedte teljesen a valóságot. Békedelegációjuk ugyanis már az általános sztrájk kitörése előtt, 1919. február 18-án ismertette a nagyhatalmak képviselőiből álló Legfelső Tanáccsal, mely területekre tart igényt, ez pedig nem tartalmazta Pécsét és Báját. Tehát nem a február 21-én kirobant sztrájk győzhette meg a jugoszlávokat arról, hogy nem érdemes kérniük e területeket. Ami az etnikai viszonyokra való célzást illeti – nevezetesen, hogy „csak Baranya déli, a szerbek

Alábbi cikkünk szerkesztett részlet Hornyák Árpád „Tálalkozások – ütközések. Fejezetek a 20. századi magyar-szerb kapcsolatok történetéből” című tanulmánykötetéből (Pécs, 2010). A könyvben a szerb-magyar történelem 20. századi közös fejezeteinek elemzése (I. és II. világháború, megszállás, békekötések, jóvátétel, kisebbségi kérdés, földbirtoklás, szerb és jugoszláv külpolitika, a szerb történelemkönyvek magyarságképe stb.) szerepel.

által lakott csücskét kéri” –, ennek volt realitása. A békekongresszión ugyanis hamar nyilvánvalóvá vált, hogy ha valamit figyelembe vesznek, azok az etnikai érvek lesznek, és a történeti, stratégiai érveknek nincs létjogosultságuk – legalábbis nem explicite kimondva – és a nemzeti/etnikai érv lesz a döntő a határok megvonásánál. (Valójában ez az elv, mint azt Magyarország esete is bizonyítja, korántsem bizonyult sérthetetlennek).

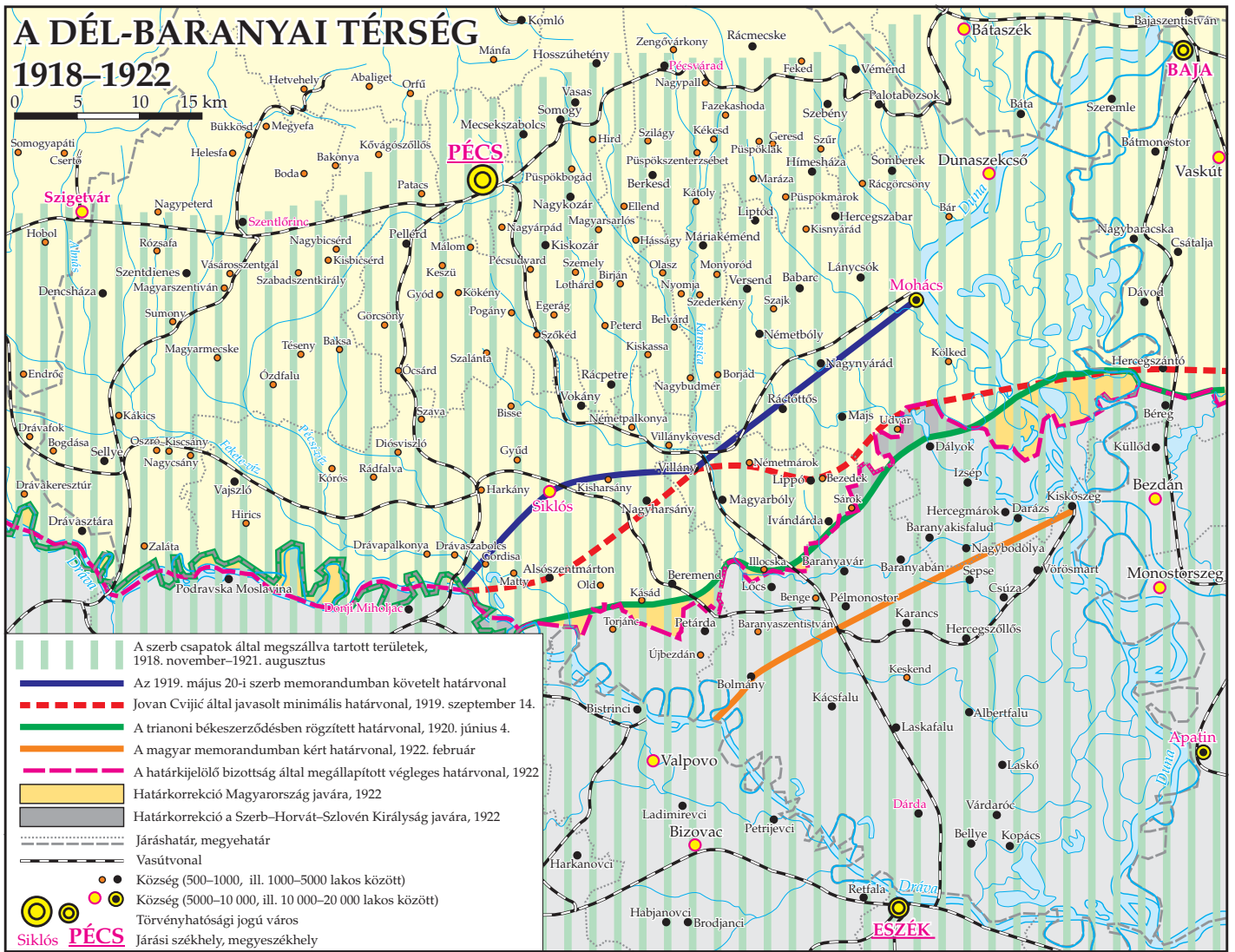
Andrej Mitrović, aki jugoszláv oldalról a legrészletesebben foglalkozott a kérdéssel, munkáiban ugyancsak az etnikai szempontoknak tudja be, hogy a délszláv békedelegáció a Legfelső Tanács elé terjesztett követeléseiben nem kérte a szóban forgó területeket (azaz Pécsét és Dél-Baranyát). Mitrović szerint ugyanis a békedelegáció azt hitte, hogy etnikai érvekkel nem tud-

Internált szerb katonák melegednek a tűznél, 1910-es évek vége



A szerb megszálló csapatok elvonulnak Radovanovics ezredes előtt Pécsen





nák hitelt érdemlően alátámasztani követeléseiket. Ugyancsak ő azt is állítja, hogy azt a kevesebbet is, amit kértek (vagyis a Kalafatović által említett dél-baranyai csücsköt), csak azért vették be a követeléseikbe, hogy legyen miből engedniük.

A békekonzferencián a jugoszláv békeküldöttségben Baranyát, akárcsak a többi megszerezni kívánt területet, senki sem képviselte hivatalosan. Mindössze szakértők vettek részt a küldöttség bizottságaiban. Baranya szakértője Stevan Mihaldzić esperes volt, aki több nyelvre lefordított könyvet írt Baranya történetéről, de aminek végül nem lett gyakorlati haszna, mivelhogy a történeti érveket sutba dobták. A jugoszláv békeküldöttség Baranya vonatkozásában azokra az adatokra támaszkodott, amit egyik szakértője, Slavko Šćerov a British Museum és a Brit Statisztikai Társaság könyvtáráiban szedett össze, azaz lényegében a

hivatalos magyar népszámlálási adatokból indult ki. Ezeket a számukra kedvezőtlen adatokat úgy próbálták „finomítani”, hogy kétségbe vonták megbízhatóságukat. A magyarok jelentős részét a követelt területeken nem „őshonos” tisztviselőknek tüntették fel, akik a magyar közigazgatás megszűnése után elhagynák a területeket.

A békekonzferencia döntése

A határ megvonásával megbízott bizottság a francia Andre Tardieu vezetésével 1919. április 6-án elkészítette javaslatát, amit a Külügyminiszterek Tanácsa május 8-án vita és változtatás nélkül jóváhagyott. Négy nap múlva a Legfelső Tanács is rábólintott. 1919. augusztus 19-én pedig a békekonzferencia hivatalosan értesítette a jugoszláv békedelegációt a magyar–jugoszláv határ baranyai szakaszának megvonásáról, ami – az eredeti, májusi nagyhatal-

mi döntéshez képest minimális módosításokkal – Dályok és Baranyavár mellett a Monostor–Kisköszeg vasútvonalnak a délszláv államhoz kerülését is jóváhagyta. A jelentős, és gazdasági szempontból értékesebb baranyai területeket azonban Pécs városával együtt Magyarországnak hagyta.

Időközben azonban a belgrádi kormány álláspontjában is fordulat állt be ebben a kérdésben. Összefüggött ez a magyarországi Tanácsköztársaság kiiktatásával, de még inkább azzal, hogy ekkorra már birtokukban volt a maguk által végzett nemzetiségi összeírás eredménye. Pécsről a délszláv hatóságok 1919. áprilisában továbbították az általuk végzett felmérés eredményeit Baranya etnikai megoszlásáról, azzal a megjegyzéssel, hogy „egyes járásokban meglehetősen jól lett elkészítve, és megközelítőleg pontos képet ad Baranya nemzetiségi viszonyairól”. Eszerint a Mohácsi járásban összesen 28 054

szláv él (7277 szerb és 20 777 sokác), valamivel több, mint az összlakosság fele. A Siklói járásban a szlávok relatív többségben voltak a maguk 16 311 lakosával, szemben a 10-10 ezer főt alig meghaladó magyar és német nemzetiségűekkel. A Szentlőrinci járásban elismerték a magyarok relatív többségét (14 567 fő szemben a 12 227 szlávval és 7778 némettel), miként Pécs városában is, ahol a szlávok számát ők 14 485 főben határozták meg az 56 120 lakosból. Vagyis Pécs és a Szentlőrinci járás kivételével szerintük akár a nemzeti-etnikai elv alapján is kérhették volna a baranyai területeket.

A követelések módosítása

A jugoszlávok már májusban felvetették, hogy *módosítani kívánják itteni területi követeléseiket*. Ezért utasították a baranyai hatóságokat, hogy szerezzenek a helységek lakosságától csatlakozási nyilatkozatokat, és ezeket juttassák el Párizsba, majd benyújtották módosított területi követelésüket. Május 20-án a békekonferencia elnöke, Clemenceau elé terjesztett memorandumukban a terület délszláv lakosságára való hivatkozással, és Eszéknek hátország biztosítása céljából kérték, hogy a határ húzódjon a Hercegszántó–Lippó–Villány–Szentmárton–Miholyác vonalon. A konferenciáról kiszivárgott értesülések eljutottak az érintett területek lakosságához is. A délszláv lakosságot aggasztották a kósza hírek arról, hogy a területek elvesznek a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság számára. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy a baranyai délszlávok, elsősorban szerbek ne elégedjenek meg a „szakértői” jelenléttel, hanem személyesen próbáljanak nyomást gyakorolni Párizsban.

Az első „hivatalos” baranyai küldöttség 1919 júliusában látogatta meg a békekonferenciát, Vladislav Pandurović főispán vezetésével – különösebb eredmény nélkül. Azt mindenesetre elérték, hogy a jugoszláv béke delegáció felkérte a neves etno-geográfust, Jovan Cvijićet: győződjön meg a baranyaiak által elmondottak és a jugoszláv összeírás igazáról. Cvijić 1919 szeptemberében a helyszínen vizsgálhatta meg a tényleges helyzetet, és úgy találta, hogy indokolt kérniük Baranyát. Szeptem-

ber 14-i keltezésű, Milenko Vesnićnek írt levelében, aki Nikola Pašić távollétében a béke delegáció vezetője volt, meghatározott egy maximális (stratégiai) és egy minimális (etnikai) vonalat. Az előbbi közvetlenül Pécs felett, míg az utóbbi a Mohács–Villány–Siklós vonalon húzódott.

Cvijić professzornak az etnikai és stratégiai érvelés alapján kidolgozott követelése 1919 kora őszen komoly támogatást kapott a belgrádi kormánytól. A jugoszláv közlekedésügyi miniszternek ugyanis sikerült meggyőznie a kormányfőt, Ljuba Davidovićot: a békekonferencián szükséges biztosítaniuk azt, hogy a békekötés után több szentet kapjanak a pécsi bányákból. A *szén megszerzésére irányuló igény* fokozatosan a terület megszerzésének kezdeményezésévé alakult. Október 7-i jegyzékükben már azt kérték, hogy a magyar békeszerződés záradékába kerüljön be egy olyan kitétel, amely szerint a délszláv állam jogosult a pécsi szénmedence kizárólagos kiaknázására, a békeszerződés életbe lépésétől kezdődően öt évig. Két héttel később, október 22-én már egész Baranyának Péccsel egyetemben történő elcsatolását kérték.

A jugoszláv béke delegáció eredetileg megelégedett volna azzal, hogy Magyarország öt éven keresztül évi 100 ezer tonna kőszént szállítson Jugoszláviának. Nem látták ugyanis sok esélyét annak, hogy sikerülhet megszerzni a kiaknázás jogát. Részben mert megítélésük szerint ez az igény nehezen volt meggyőzően indokolható gazdasági érvekkel. Legalább ekkora jelentőséget tulajdonított a délszláv béke delegáció gazdasági bizottsága azoknak az értesüléseknek, melyek szerint a pécsi bányákhoz komoly angol tőke áramlott, Angliának pedig érthetően így nem állt érdekében kiengedni kezéből a kiaknázás jogát.

Baranya lakói

Noha a békekonferencia hivatalosan tájékoztatta a jugoszláv béke delegációt a véglegesnek szánt határvonalról, az éppen ezt követően kezdett intenzívebben érdeklődni a területek megszerzésének módja felől és nyitotta meg az évekig elhúzódó „pécsi kérdést”, Bara-

nya és Pécs hovatarozásáról, amely 1921-ig a magyar–jugoszláv kapcsolatok rendezésének legfőbb akadálya volt. A jugoszláv kormány nem tette közzé hivatalosan a békekonferencia határozatát. Pašić ugyanis a leghatározottabban erre kérte kormányát, ne-hogy megrémüljön a nép, és elkezdjen elköltözni addig, amíg a határt végérvényesen nem jelölik ki. Sejtteni azonban lehetett, és a megszállva tartott, de kiűrtendő területek lakói érezték is, hogy ebben a vonatkozásban Jugoszláviának nem sikerült elérnie követeléseinek teljesítését.

Baranya vármegye Magyarország etnikailag legvegyesebb összetételű területei közé tartozott, németek, magyarok és a délszlávok különböző ágaihoz tartozó nemzetiségek, népcsoportok lakták. A délszláv lakosság emlegetésekor elsősorban a szerbekre és a horvátokra szokás gondolni, de a kép ennél tarkább volt. A török hódoltság idején érkezett ortodox szerb lakosság a 17. és 18. század fordulóján érkező bevándorlási hullám következtében növekedett meg számottevően, nem oszlott elkülöníthető csoportokra. Ezzel szemben a horvátok nyelvjárás, szokás alapján Baranyában négy jól elkülöníthető népcsoportra oszlottak: a Dráva menti horvátokra, bosnyák-horvátokra, sokác-horvátokra (akik néprajzi jegyeik alapján további alcsoportba sorolhatók) és a bunyevác-horvátokra. A túlnyomóan szerb polgári és katonai közigazgatás komoly erőfeszítéseket tett a déli szlávok e két fő ágának közelítésére, s különösen a horvát népcsoportok, azon belül is a sokácok megnyerésére a jugoszláv eszmének.

Megélenkült politikai élet

Annak érdekében, hogy a területek megszerzésének esélyét növelje s a konferenciát döntésének megváltoztatására bírja, a jugoszláv kormány 1919 kora ősztől élt a lakosság mozgósításának eszközével. Milán Glibonjski, a szerbek által megszállt Baranya vármegye sajtófőnökének a vezénylesével 1919 októberétől intenzíven folyt a helyi lakosság bevonása a „politikába”. Glibonjski nagygyűléseket szervezett, olykor 5-6 ezer főt mozgósítva, amelyek „spontán” határozatokban kérték

az adott településnek és vidéknek Jugoszláviához csatolását.

A Baranya és Pécs vonatkozásában megváltozott jugoszláv magatartást jól szemlélteti a jugoszláv hatóságok kommunistákhoz való viszonyulásának változása is. Miközben a Tanácsköztársaság ideje alatt igyekeztek hermetikusan lezárni a demarkációs vonalakat a „bolsevik fertőzés” előtt, addig a Tanácsköztársaság után, a baranyai területekre vonatkozó igényeik megjelenésével összefüggésben, több ezer Magyarországról menekült „kommunistát” (valójában jobbára októbrista szociáldemokratát) fogadtak be Baranyába. A megszállt területeken a belügyminisztérium utasításának megfelelően a megyei hatalom gondoskodott róluk, fogadta és elhelyezte őket. Az emigránsok megjelenésével, Pécsen és Baranyában rendkívül megélénkült a politikai élet. A jugoszláv hatalmi szervek lehetővé tették az emigránsok számára a szervezett politikai tevékenységet. Engedélyt kaptak saját politikai szervezetük megalapítására, napilap (a *Munkás*) indítására, amely köré a magyar származású munkások is összegyűltek. Ez a politikai szervezet részt vett a városi választásokon is, és rendkívül sikeresen szerepelt. A polgármester is közülük került ki Linder Béla személyében, aki korábban Károlyi Mihály minisztereként írta alá a belgrádi konvenciót.

Pécs szerepe és jelentősége a megszállás következtében megnövekedett, mivel a régió egyetlen városa volt, ahol nagyobb számú ipari munkásság élt, és hirtelen központi szerepre tett szert. A városvezetés által képviselt politika pedig lényegében az egész megszállt területre kihatott.

Közigazgatás a Tanácsköztársaságig

A belgrádi katonai konvenció értelmében a magyar közigazgatás a megszállt területeken a helyén maradhatott. Kezdetben a megszállók tevékenysége a rendfenntartásra korlátozódott, miután a magyar rendőrség és a nemzetőrség működését betiltották. Hamarosan azonban a rendfenntartás átcsapott a civil élet irányítására is. 1918. november 25-én, Újvidéken a Baranya, a Bácska és a Bánát lakosságának „aka-

ratát” kifejezni hivatott népgyűlés ki mondta e területek csatlakozását a Szerb Királysághoz. A határozattal egy időben megalakult Nemzeti Igazgatóság (Narodna uprava) pedig nekilátott hatalma kiterjesztéséhez a fennhatósága alá tartozónak tekintett területekre. Előbb Stjepan Tunić-Vojnić ügyvédet, majd 1919. január elején Vladislav Pandurovićot nevezte ki Baja, Pécs és a megszállt Baranya főispánjává. Az újvidéki Nemzeti Igazgatóság felhatalmazta őket arra, hogy azokat a hivatalnokokat, akik nem voltak hajlandók esküt tenni vagy nem voltak megbízhatók, felfüggeszték, és olyan személyekkel helyettesítsék, akiket maguk neveznek ki.

Az 1919. február 22-én kirobbant általános sztrájk eredményeként azonban a pécsi szociáldemokratáknak sikerült megegyezniük a jugoszláv főparancsnoksággal több lényeges kérdésben, így a *magyar közigazgatás helyreállításáról* is. E megegyezés előírányozta a sztrájk miatt letartóztatott szabadlábra kerülését, a munkásszervezetek zavartalan működését, és a lapok (előzetes cenzúra melletti) megjelenésének engedélyezését. Kilátásba helyezte, hogy a magyar tisztviselők visszatérhetnek hivatalaikba, kivéve a kormánybiztost, aki helyett a magyar kormánynak új kormánybiztost kellett kineveznie. A jugoszlávok ígéretet tettek, hogy a magyar tisztviselőktől a jövőben nem fognak esküt követelni, és a szerb hivatalnokokat fokozatosan eltávolítják. Cserébe kérték a rend fenntartását és a bányákban a munka felvételét. Újabb sztrájk és rendbontás eseteire azonban kilátásba helyezték, hogy a katonai hatóságok a megállapodást semmisnek nyilvánítják, és – minthogy Baranya haditerületen fekszik – a hadiállapotnak megfelelő intézkedéseket foganatosítanak.

A megállapodást követően a magyar tisztviselők valóban visszatérhettek helyükre. A jugoszlávok minden emberüket kivonták a városházáról. A Tanácsköztársaság kikiáltása után azonban felfüggesztették a belgrádi megállapodások végrehajtását. A város vezetése ugyan a magyar apparátus kezében maradt, de a megye közigazgatását immár teljesen délszláv igazgatás alá vonták, Svetislav Rajić volt honvé-

delmi minisztériumi tisztviselő, a később főispánná kinevezett alispán vezetésével. A magyar tisztviselők közül ismét csak azok maradhattak a helyükön, akik letették az esküt a Szerb–Horvát–Szlóven Királyságra.

Pécs, a baloldali emigráció központja

A Tanácsköztársaság idején Pécs valószínűleg gyülekezőhelye volt a budapesti rezsimmel szembenállóknak. Nem véletlen, hogy a júliusban Párizsban megjelent, Pandurović főispán vezette baranyai–pécsi küldöttségben a magyar arisztokrácia egyes tagjai is részt vettek, demonstrálandó, hogy elégedettek a jugoszláv megszállással, legalábbis jobbnak tartják azt a Tanácsköztársaság rendszerénél. Később, a kommun bukását követően Belgrád egyre inkább a *munkásság* és az *emigráció megnyerése* által kívánta biztosítani ezeket a területeket a délszláv állam számára. Egyértelműen kiderül ez abból is, ahogy „elbántak” a Horthy megbízásából Pécsen tevékenykedő, „a helyi viszonyokról tájékozódó” Riffel Sándor és Gölle István alezredekkel. A két tiszt 1919 szeptemberében még Kosta Vujičićyvel, a pécsi városparancsnokkal arról egyezett meg, hogy az idemenekült kommunisták közül a legveszedelmesebbeket kiviteti a demarkációs vonalra és átadja a magyar hatóságoknak. Egy másik társuk ugyan csak az említett katonai parancsnokkal a kommunista veszély leküzdésének feladatairól tárgyalt, és sikerült beszereznie a kommunista bányászok feltehetően igen hosszú névsorát. 1920 elején azonban a jugoszláv hatóságok már letartóztatták Riffelt kémkedés és joggatlan toborzás vádjával.

Miközben a Szerb–Horvát–Szlóven Királyság területén megtiltotta május 1. ünnepségét, addig Pécsen és Baranyában engedélyezte, hogy a munkásság felvonulásokkal és munkaszüneti nappal ünnepeljen. A trianoni béke aláírása, valamint a békekonferencia június 15-i hivatalos felszólítása a belgrádi kormányhoz csapatainak kivonására a megszállt területekről, tovább növelte a jugoszláv hatóságok hajlandóságát a baloldallal való együttműködésre. 1920. július közepén az időközben kormánybiztos-főispánná kineve-



Bányászkolónia a pécsi szénmedencéhez tartozó Mányoknál, 1900 körül

zett Rajiç kiáltványban tudatta Pécs polgáraival, hogy a helyi szocialista párt kívánságára, amely az egykori pécsi Nemzeti Tanács legnagyobb pártja, megengedi, hogy a Nemzeti Tanácsot népgyűlés útján újraválasszák. Ez pedig általános választás kiírásával megalkítja majd a törvényhatósági bizottságot a város ügyeinek intézésére. A 20 ezer főre becsült tömeg augusztus 8-án a Majláth téren választotta meg a 34 szocialista, 15 polgári radikális és 3 párton kívüli tagból álló Nemzeti Tanácsot.

Augusztus 29–30-án zajlottak a titkos és listás választások, amelyen minden 20 évnél idősebb férfi jogosult volt részt venni. A választások eredményeként a 100 fős törvényhatósági bizottságban a szociáldemokraták jutottak többségbe. Ennek a bizottságnak tagja lett a már említett Glibonjski is. Mégpedig, ha hihetünk az emlékiratainak, igen jó eredménnyel, mivel a 12 876 szavazásra jogosult pécsi polgárból 9144 járult az urnák elé, akik közül „ötszáz néhány” rá adta le voksát.

Ellenkormánytervek

A szeptember 21-i közgyűlés Linder Bélát választotta meg a város polgármesterévé, aki nem sokkal korábban érkezett Pécsre szerb származású feleségével, s így megfelelő személynek tűnt a szerb vezetés szemében. Ugyancsak megfelelt számukra a megválasztott rendőrkapitány, Polács János is, akinek polgármesterré történő választását a szerb főispán eredetileg szorgal-

mazta. A Szerbiához (Jugoszláviához) való csatlakozás propagálására Rajiç felhasználta az emigrációt is. Lapot adatott ki *Pécsi Újság* címmel, aminek főszerkesztője az emigráns Császár Géza, egy keresztényszocialistából kommunistává avansált újságíró, korábban a *Munkás* munkatársa volt. De a szerb főispán-kormánybiztos helyi erőkre is támaszkodhatott politikájában, akik közül mindenképpen Dobrovics Péter (Petar Dobrović) szerb festőművészt, az egy évvel később kikiáltott kérészetű Baranyai Magyar-Szerb Köztársaság elnökét kell megemlíteni. Ily módon 1920 nyarára a jugoszláv megszállás meghosszabbítását nem elvető, arra hajló képviselő- és hivatalnokgarnitúra került Pécs élére, amely a Honvéd Vezérkari Főnökség információi szerint, szinte azonnal tárgyalásokba kezdett a belgrádi kormánnyal egy magyar ellenkormány felállításáról.

Kétségtelen tény, hogy voltak tervezetések egy Pécs központtal kialakítandó ellenkormány felállítására, amiben Károlyi Mihálynak komoly szere-

pet szántak. Jászi Oszkár már közvetlenül a pécsi Nemzeti Tanács ismételt megválasztását követően úgy vélte: „Pécs a helyzet archimedesi pontjává lehetne, mielőtt a kis entente elhatározza magát a cselekvésre.” A Nemzeti Tanács megválasztásának engedélyezése, illetve az, hogy három munkásvezér mellett ő, Jászi is engedélyt kapott Pécsre utazni, azt a látszatot keltette, hogy a jugoszlávok „elhatározták magukat a cselekvésre”. Jászi véleménye szerint – akinek Pécsre utazását Linder Béla ugyancsak kérte – mind a szociáldemokraták, mind pedig a kommunisták, megvalósíthatónak látták azt a tervet, hogy pécsi központból „kiindulva”, Károlyi személyes vezetése mellett *demokratizálják Magyarországot*. Ilyen értelemben íródott a pécsi törvényhatósági bizottság távirata 1920. szeptember 30-án Károlyi Mihályhoz. Erre azonban Károlyi a megváltozott nemzetközi helyzetre való tekintettel, ami alatt ő a szovjet–lengyel háborút értette, elég semmitmondó választ adott.

A kiürítés

A Tanácsköztársaság bukását követő időszakban a szerb hatóságok várakozó álláspontra helyezkedtek. Úgy tűnt, mindegy volt nekik, hogy mi történik a városban, csak rend legyen, meg szén. És persze igyekeztek elodázní a területkiürítést. Előbb a szerbiai szénellátás problémáira hivatkozva azt akarták elérni, hogy legalább a szénbányákat ne kelljen elhagyniuk, majd 1919 októberében területi többletkövetelésekkel is előálltak. A kiürítés ellen felhozták a megszállt területek délszláv lakosságának csatlakozási óhaját, akiknek távozásuk esetén sem személyi, sem vagyoni biztonságát nem látták garantálva. Állításaik szerint 30 ezer baranyai állt készen otthona elhagyására, amennyiben a délszláv katonaság innen visszavonul. Zsarólassal felérő kijelentéseket tettek, miszerint a kiürítés nyomán várhatóan elmaradó pécsi

A Baranyai Magyar-Szerb Köztársaság kikiáltása Pécsen, 1921. augusztus 14.



szénszállítások eredményeként fellépő szénhiány miatt először a nemzetközi vonatokat fogják leállítani. A magyarországi antantmissziók egyre-másra küldték Baranyába képviselőiket, hogy rávegyék a jugoszlávokat a terület kiürítésére. Vajmi kevés eredménnyel. Belgrád a helyi hatóságokat arra utasította, hogy a Pécs és Baja Magyarországhoz való visszakerülését előkészítő felméréseket végző missziók tevékenységét akadályozzák meg, mondván, hogy Párizs még nem adott választ újabb területi követeléseikre. A nagyhatalmak 1921 nyarára elégték meg végleg a kiürítéssel kapcsolatos huzavonát. Az 1921. július 2-án tartott budapesti tábornoki és főbiztosi megbeszélésen részletekbe menően előírták mindkét félnek a kiürítéshez, illetve a bevonuláshoz kötődő feladatokat. A terv végrehajtásának ellenőrzésére pedig létrehozták az úgynevezett „Baranya-missziót” Francis William Gosset angol ezredes vezetésével. A Nagykövetek Konferenciája július 23-án hagyta jóvá a versailles-i Szövetséges Katonai Bizottság javaslatát a kiürítés lebonyolítására. Eszerint a magyar–jugoszláv határkijelölő bizottságból további tiszteket kell a kiürítés ellenőrzésére rendelni; a közigazgatás csak a terület katonai kiürítése után kerüljön magyar kézbe (szó volt közben arról is, hogy esetleg már előtte megtörténjen); illetve hogy a kiürítést ellenőrző Szövetséges Missziót a Magyarországi Katonai Ellenőrző Bizottság egyik magasabb rangú tisztje vezesse.

A nagyhatalmak budapesti képviselői augusztus 9-én döntöttek Baranya kiürítésének menetéről. Három szakaszban kellett lebonyolítani augusztus 18–22. között. 10-én Pécsre érkezett Gosset ezredes, felügyelni a kivonulást, egyben megakadályozni a szerb rekvirálásokat.

A Gosset-misszió megérkezése után a helyi délszláv vezetők, vélhetően katonai körök egyetértésével, a magyarországi rendszer Pécsre és Baranyára történő kiterjesztésétől tartó, jórészt manipulált munkásság felhasználásával



MNM Történelmi Fényképtár

A Nemzeti Hadsereg bevonulása után pécsi polgárok olvassák a proklamációt, 1921. augusztus 22.

kétségbeesett kísérletet tettek a terület szerb fennhatóság alatt tartására, és augusztus 14-én kikiáltották a Baranyai Magyar–Szerb Köztársaságot. Gosset ezredes a „köztársaság” kikiáltása után felkereste a „közbiztonsági bizottság”. A bizottság mintegy 25 szélsőséges személyből állt, „akik a bányák felrobbantásával és utolsó csepp vérükig való ellenállással és hasonló szokásos számszavakkal fenyegetőztek”. Bár az ezredes nem tartotta komolyan a köztársaságot, úgy vélte, hogy zavarokhoz vezethet a kiürítés alatt és után.

A helyi szerb hivatalos szervek kikélték a kiürítés tényleges előkészítésének. Elkezdtek a vasúti jelzőberendezések, gépek leszerelését, raktárak kiürítését, a városparancsnokság és a kaszárnyák berendezéseinek, a katonatisztek és a tisztviselők bútorainak elszállítását.

Hivatalos nyilatkozataikban azonban – feltehetően a hazai közvélemény megnyugtató érdekében – cáfolták, hogy szándékukban állna kivonulni. Dordević ezredes, a szerb katonai főparancsnok egyenesen fegyveres ellenállást helyezett kilátásba a bevonuló magyar csapatokkal szemben. A fenyegetést komolyan véve, Gosset ezredes 18-án javasolta a Szövetséges Ellenőrző Bizottságnak a kiürítés 48 órával történő elhalasztását, amit az jóvá is hagyott. Egyúttal azonban energikus jegyzékben figyelmeztette Belgrádot kötelességére. A körülményeket mérlegelve, Belgrád nem akarta vállalni a fegyveres konfrontációt. Petar Dobro-

vićnak nem ígérhetett támogatást. Ezzel megpecsételődött a pár napos „Köztársaság” sorsa.

Augusztus 20-án megtörtént a városi, majd másnap a megyei közigazgatás hivatalos átadása Gosztonyi Gyula városi, illetve Prakatúr Tamás megyei kormánybiztos főispánoknak. 22-én délelőtt pedig a magyar csapatok Soós Károly tábornok vezetésével megkezdtek bevonulásukat Pécsre. A kommunisták, az orosz emigránsok és azok, akiknek félnivalójuk volt a

hatalomváltástól, addigra már elhagyták a várost, míg a bányászok örömmel fogadták a hatalomváltást.

A kiürítés azonban nem mindenütt történt olyan zökkenőmentesen, mint Pécsen. A Dunától keletre ugyanis a szerbek 4 ponton nem vonultak eléggé vissza, mondván, az ő térképeiken a kiürítendő vonal északabbra húzódik. A határvonalak tisztázására, miután több ponton 2–9 km eltérés mutatkozott a szerbek és a nagyhatalmak által használt térképek között, Gosset Belgrádba utazott Pašić miniszterelnökhöz. Ezt követően került sor a végleges kiürítésre. A határ helyszíni pontos kijelölése 1922-ben ment végbe.

HORNYÁK ÁRPÁD

História

ELŐFIZETŐI FELHÍVÁS

Kedves Olvasónk!

A História évi tíz számának előfizetési díja 2011-ben is 3200 Ft (számonként 320 Ft) lesz. Jelen számunkban előfizetési csekkeket helyeztünk el.

Régebbi előfizetőink a postától kapnak csekkeket, úgy, mint korábban. Előfizetőink továbbra is kedvezményesen jutnak folyóiratunkhoz, mivel az újságárusoknál egy szám ára 370 Ft.

Történelem mindenkinek. Legyen előfizetőnk!